

Teli bőrönd, üres szív

Vietnám (részlet)*

Uralkodók

Még Huében vagyok, a császár palotájában. 1802 és 1833 között épült. Nem a szépséget látom benne, hanem azt a sok-sok embert, aki azért dolgozott, hogy felépüljön. Egy trónfoglaló és dinasztiaalapító (Gia Long császár, Nguyen dinasztia) akaratát hajtották végre, aki úgy döntött, ő egy ekkora épületben és épp ezen a közép-vietnámi településen akar élni, és országot irányítani. Mindig is irtóztam az arisztokratáktól, akkor is, ha vietnámiak. A tolakodó és többnyire ízléstelen palotáiktól, bútoraiktól és dísz tárgyaiktól. A gátlástalan fényűzéstől. Attól a gazdagságtól, amiből néha lehetett adakozni a köznek. De rendes vagy, mondta akkor a köz, holott az övé volt, amit visszacapott, s persze az is, amiből a luxus életek finanszírozva lettek. Legendákat regélnek az arisztokraták tartásáról, hogy amikor a kommunista rezsim például meghurcolta őket, mennyire tudták ezt viselni. Mért, volt más lehetőség? Mindannyian viseljük a sorsunkat, ebből a sok-sok sorsviselőből az arisztokraták összességében kevesebb megpróbáltatás elé voltak állítva. De ha igen, akkor úgy sajnálja a világ őket, hogy meg is feledkeznek arról, hogy másoknak mekkora terhet kell cipelniük, hogy ők ezeket a sorsnehezékeket öröklik nemzedékről nemzedékre, nem a kastélyokat és befolyásos rokonokat.

52

Csak kövek

Pusztul a világ, s épp a jómódú rétegek túlfogyasztásától, akik persze nem restek környezetvédőként, az egészséges életmód hírnökeiként fellépni, holott épp tőlük kéne megóvni a környezetet, egymaguk többet fogyasztanak, szennyeznek, mint egy vietnámi kisváros. Aggódnak, hogy mi lesz a világgal, ha ez a kurva sok kínai is vesz magának autót, amikor a gyerekük annyi papírpelenkát szarik tele, annyi zsebkendőt, szalvétát használnak el életükben, aminek az előállításához egy kisebb erdőre, az energiafogyasztásukhoz pedig egy külön erőműre van szükség. Pusztul a világ, a lélek, a világ lényeges része, és persze épülnek a paloták, a hivalkodó házak, a jachtok, a magánrepülő, a busznyai méretű magánautók. Vajon te tudsz-e épülni, vagy csak leépülni. Utazol szerte a világban, ámuldozol a látványosságoktól, holott nem tudsz szebb dolgot elképzelni a szerelmednél, aki most épp nincs itt. Szóval minek is fényképezni le királysírokat Hue környékén, csak kövek lesznek a képen, s más hozzád hasonló tévelygők. Minden halál csak halál, a királyoké is, hiába a hivalkodó temetkezőhelyek. Minden, amit látsz, csak a vágyat növeli benned, a másik iránti vágyat, mert csak a másikban tudsz megvalósulni.

---

* A harmadik részt következő számunkban közöljük. (A szerk.)

Ha nincs, te sem vagy. És tényleg átéled a megsemmisültséget. Öreg vagy, öreg író, a feleséged már meghalt. A szemedet elborító víz köt csak hozzá, az emlékéhez, mert valójában már évek óta nincs. Nem állítasz neki házi oltárt, ahogyan teszik abban az országban, ahol épp vagy, mert nem hiszed, hogy a lelke itt maradt, nem hiszed, hogy vigyáz rád, nem hiszed, ha bajba kerülsz, segít neked. Nem tudod, minek tévelyegsz idegen világokban, amely világokba behelyezkedni nem tudsz. Hamarosan meghalsz, csak a testedet akarod beledugni abba a nőbe, aki a karjaiban megtart. Ennyi az ember, egy rohadt nagy vágy és egy rohadt egyszerű pusztulás.

Az egyedül utazó

Szerettem őt, mondta az amerikai, aki a felesége nélkül tudott csak elutazni. Mellém ült a tóparti padon. Egyedül volt, és látta, én is egyedül vagyok. Az egyedüli vándorok néha csapódnak más magányosokhoz, néha magukba záródnak, s tulajdonképpen annyit sem tudnak kinyögni, hogy igen vagy nem, kérem vagy nem kérem. Ezért aztán csak boltban tudnak vásárolni, ahol nem kell megszólalni, ha egy üveg vízre van szükségük. Nyújtják az üveget, a pénztáros lehúzza, La Vie, helyi ásványvíz, amit persze már rég egy világot áthálózó cég gyárt. Nem akartam mással élni, mondta és előrefelé nézett rá a tóra, mintha onnét akarná kihalászni a szavakat. Objektíve, legalábbis ezt mondták, mondta, nem volt szép, csak nekem. Nekem olyan volt, hogy nem múlt el belőle semmi, hiába mentek el az évek. Nézek rá, várom, hogy folytassa, nem tudom, hogy igazat mond-e, de miért ne lenne az az igazság, amit ő mond, miért és ki vonhatná kétségbe. Este együtt akartunk lenni. Ez, gondoltam, nem tartozik rám, de nem állítottam le. De valahogy nem sikerült, fáradtak voltunk, meg én azt hiszem, túl sokat ittam. Majd holnap, mondta, de nem lett holnap. Mikor bevittem a kórházba, már tudtam, hogy meg fog halni. Aztán volt pár nap, hogy olyan volt, hogy elindul a gyógyulás. Meggyógyul, ha mindketten akarjuk, rajtunk áll, a mi döntésünk és igyekezetünk, mondta, s aztán, hogy de nem adott időt a sors. Meghalt. Nem tudtam, hogy van ekkora fájdalom, talán ha a gyereked, az nagyobb. Az nagyobb, mondtam, de a magam sorsáról nem árultam el semmit. Azóta csak erőből élek, mondta, és csorogtak a könnyei, csak azért, hogy legyek, de nincs bennem kedv. Otthontalan mindenütt. Otthon is és itt Vietnámban is. Azt hittem, mennél távolabb leszek azoktól a helyektől, ahol együtt voltunk, annál könnyebb lesz kitörülni a fájdalmat, de nem, épp hogy a sok idegenség mindent felerősített bennem. Szeret valaki otthon, kérdeztem, és néztem rá, arra a gyötrődésre, ami belül zajlott, de kívülről is jól látható volt. Szeret, mondta, csak én vagyok olyan, aki se nem szeret, se nem nemszeret, kötelességszerűen csinálom mindent, a szeretést is, ami így nem szeretés, csak csinálás. Legalább csinálod, mondom neki. Ő meg, hogy legalább nézi a pagodát (Hanoi, West Lake, Tran Quoc pagoda), az ismeretlen szentek szobrait, egy fa árnyékol, azt írja az útikönyv, annak a fának a gyereke, amely fa alatt Buddha megvilágosodott. Árnyékban megvilágosodni, gondoltam, hogy ez milyen vicces, aztán újra az amerikaira néztem, nem figyeltem, mondott-e még valamit a feleségéről vagy az együtt töltött évtizedekről, a gyerekeiről. Nézek rá, ő előre mutat. Ezt is kötelező megnézni, ha már itt van az ember.

Szomorúság

Itt vagy, ahol enni lehet. Levest vársz, meg egy embert, aki nem jött, hogy autóval elvigyen valahová, egy olyan látványossághoz, ami csak így közelíthető meg, egy vízeséshez, egy sziklához, egy víztározóhoz, egy érdekes településre, kávéültetvényre, teaültetvényre Dalat környékén, egy buddhista pagodához (Linh Quang), ami olyan, mintha egy vallásos Disneylandbe keveredett volna a káprázatot váró istenhívő, s az élményvadász nyugati ember.

De nem jött, a levest várod. Felmész a netre. Mindenütt van. Ez egy ilyen ország, a jelszó 12345678 vagy 123123123123 vagy a hely neve. Nem tudod, mit keresel itt. Nem jött az ember, s most látod, ha jön, akkor sincs semmi, csak megnézed a tervezett helyeket. Otthon elmondhatod, hogy láttad, de nem tudod elmondani, mit érzel, mert neked kötelezően jól kell érezned magad. Nem tudod, mit keresel itt. Semmit, gondolod és zavarba jössz, hogy kimondtad. Hálátlannak érzed magad, olyannak, akinek semmi sem jó, követelőzőnek, holott idegenkedsz ettől a nyugati világra oly jellemző életakarrattól, hogy minden kell, és ami kell, az jár is. Egy női testre vágysz. Vajon még meddig, mikor öregedik ki belőled ez az akarat. Magyarországon meddig csinálják a házaspárok, kérdezi egy helyi lakos. Nem tudom, mondod, s arra gondolsz, akit elvesztettél, éppúgy, ahogyan az amerikai. Hogy mennyire szeretted, s hogy mennyi mindent tettél azért, hogy ő is szeressen. Küzdöttél a szeretésért. De minden kevés volt. Nem érezted, hogy szeret, mert csak úgy tudott szeretni, ahogyan ő szeretett. Kevés, mondtad neki, nekem ez kevés. Nézett rád, és nem tudta, hogy miképpen lehet jobban. Amikor aztán hirtelen úgy érezte, elveszíthet, mert szeretethiányban élni olyan, mint víz nélkül nekivágni a sivatagnak, senki nem bírja, s keresi azt, amivel a szomját olthatja. Amikor érezte, elveszíthet, hirtelen minden megváltozott. Milyen szörnyű, hogy csak a rettegés tud változtatni az emberen, csak az tudta meghozni neki a szerelmet. Szomorúan néztél erre az eleven érzésre, amit a másik érzett, de te már nem voltál benne. Van ilyen, gondoltad magadban, hogy valami már későn van. Mégsem tudtál kilépni, más felé közeledni, hátat fordítani annak, aki éveken át melletted volt, mert mégis szeretted, és mélyen ragaszkodtál hozzá, s nem tudtad elképzelni a nélküle zajló életet. Hogyan tud az ember ilyen mélyen ragaszkodni, gondoltad, s hogy mégis elvesztetted, s azóta is jön-megy a nap, minden működik nélküle is, nem akadt ki a világ tengelye. Csak te érzed úgy, hogy számodra minden elveszett, hisz hozzá mérten volt a világ, még az is, ami ellene volt. Minden idegen, úgy érzed, hogy a világ már nem a te helyed, megcsinálod a sírját, gondolod, és végzel magaddal, mert minek is kéne még élned, hisz más dolgod nincsen. Nincs miért folytatnod, cipelni át magad egy újabb napon. Vesztettél, mert vesztesnek születik mind, kit anya szült egyszer. Kihozzák a levest, olyan gyorsak, hogy nem lehet semmit végiggondolni.

Dinasztia

Egy dinasztia (Nguyen) azzal kérkedik, hogy nem lehet vesztes. Nem tudom, kik ők, ahogyan a többiek sem tudják, akik az útikönyvek ajánlatára érkeztek. Elolvasod, ahogyan a többiek is bújják a magukét. Ez a dinasztia uralta ezt az országot ettől addig. Ebben a számodra, miként mások számára is

eddig ismeretlen városban építettek palotákat meg sírokat. Minden túl van méretezve, az egész egy nagy telhetetlenség, pöffeszkedés, a saját jelentőség túlértékelése. Miért hitték azt, hogy ilyen sokat érnek, holott csak annyit érnek, mint bárki, mondjuk haláluk után már egy fabatkát sem. Aki ide utazik, annak ez kötelező program, kiemelt látványosság, az útikönyv felvette a tíz legfontosabb turistacélpont közé. Nézed a kincset érő épületeket. Értelmetlenség, gondolod, tolakodás. Hogy mennyire idegen ez tőled, aki azt szeretné, ha úgy temetnék el, mint az apját vagy a nagyapját temették. Egyszerűen, a szertartásra hagyatkozva. Lehet a tolakodás szép? Ha szépnek látjuk, nem keveredik bele az élménybe az eltévedt öntudat túlhizlalt önértékelése? Hogy ezt az épületet, a tetemüket körülvevő imahelyet az önmaguktól való elragadtatás, az önkáprázat építtette. Szabad ezt szépnek látni?

Megyek az épületek között. Tavak, hidak, mire megyek ezzel, ha látom? Semmire. Különb vagyok, mint ők, gondoltam, mert élek.

Óceán

Tévedni és eltévedni, hát így vánszorog az ember végig az életén. Nem szeret senkit, hisz szeretni már rég elfelejtett. Húzza a lábát, most épp itt, Hoi An, régi kereskedőváros, színes házak, kínai és japán érintettség. Egy öreg kínai bácsi behív a házába, elmeséli, hány száz év óta van ez a ház a családjá tulajdonában, az épület szakrális szimbólumairól beszél. Ki lesz az őt követő lakó? Ebéd a piac mellett, ott, ahol nincs már fehér ember, aztán biciklivel vissza az óceánhoz. Hullámok fordulnak vissza a partról, belemászik a vízbe, és a víz azt mondja, ha akarod, elnyellek. Nem, mondja ez a fürdőző, nem akarom, és sír, vagy csak a sós tengervíz csorog az arcán. Azokra gondol, akik szeretik. Hogyan ért ide, ezt kérdi magától, mert nem érti, éjjel még a padlón fetrengett zokogva. De reggel ment, mert mennie kell, ez a dolog most, ez a menés. Ez az én világom, mondta, amikor meglátta a partot. Fűvek, fák, fények, mint egy táncdalban. Rögvest hozzácsap egy sort, elveszett remények. Fázik, egy napozóágyon fekszik fürdőgatyában, és a véghetetlen vizet nézi. Elment a nap. Aztán eltelt. Este van, vagy csak nem bír maradni talpon. Ha kisírom magamból a fájdalmat, gondolja, akkor jobb lesz, ha hagyom, hogy a nap kiégesse a szememből, akkor jobb lesz. Szeretni fogom, akik szeretnek. Nem utazok sehová. Soha többet nem utazok el, és az otthonára gondolt. Keresek valakit, aki szeretni tud. Mindenem van, gondolja, még semmim is van. Egy népdalt dúdolt arról, hogy azt gondolta, a valahai dal szerzője, hogy eső esik, pedig a szeme könnyezik, mely népdal aztán a felhőhöz hasonlítja a szemét.

Akik élnek, azok délnek mennek

Ahogy haladok délre, úgy veszítik el a városok a vietnámi jellegüket. Hanoi még öt percig Vietnám, de a déli városoknak már percei sincsenek. Nézek ki a saigoni szálloda ablakán. Körülöttem Manhattan, a felhőkarcolók mögött Chinatown. Nem gondolok Koreára és Japánra, úgy érzem, Vietnám lesz az első ázsiai ország, ami olyan lesz, mint a nyugati világ államai. Biztonságos, szervezett, tele mindazzal a kényelmi és hasznossági felszereléssel, amit az európai ember már régen megszokott, ahol jóra való, szorgalmas emberek in-

tézik az ügyeket, gyorsan és célirányosan. Konfuciusz fegyelmezett hivatali rendszere a magja ennek a működésnek, a franciák rápakolták a maguk rendjét, s e kettő együtt alapozza meg, a külföldi befektetők s a hazai vagyonok pedig feltőkésítik ezt a jövőt. Vajon azok, akik majd száz vagy kétszáz évvel később élnek, kérdezte Ványa bácsi, megemlékeznek-e rólunk, megemlékeznek-e azokról, akik megalapozták azt a világot. Megmarad-e az ősök tisztelete, gyűjtanak-e füstölőt az előző három nemzedéknek, lesznek-e házi oltárok legalább azoknak, akiket még valaki ismerhetett. Vagy kieszi az anyag a vietnámi emberek lelkét is, ahogyan kiette az európaiakét.

Párt

A párt mindenütt ott van. Munkára, helyes állampolgári viselkedésre felhívó szocreál plakátok mindenütt, hősi cselekedetre emlékeztető szobrok, elszánt arcú harcosokkal. Ez egy kommunista ideológiára épülő kapitalista társadalom, amely ideológia jó táptalajra lelt a konfucionista hierarchiát évszázadok óta követő országban. Bár vallásilag nem mindenki a valahai mester követője, a többség a buddhizmushoz kötődik, persze vannak például katolikusok és hinduk is szép számmal, a huszadik században létrehozott szinkretikus vallás, a Cao Dai hit vagy a népi vallásosság követőiről már nem is beszélve. Szóval van itt vallás bőségesen, de az alá-fölé rendeltségi viszonyok elfogadásában mind egyek. A tiszteletadás bonyolult rendszerét, ami az itt lakóknak kétszer kettő, egy helló, hellóra hagyatkozó nyugati ember fel se tudja fogni. Hogy mennyire pofára lehet esni egy helytelen megszólítással, ami nem veszi figyelembe a társadalmi rangot, például, hogy az öregeket automatikusan tisztelni kell, s nem lehet lealázni őket, hogy hé, tata, a te időd már lejárt, szóval add át a helyedet, mert különben mi rúgjuk ki alólad a széket.

56

A régi hatalmi szerkezetek irányítóit konfucianista egyetemeken képezték ki, amilyen az Irodalom Temploma Hanoiban, mondhatni, az ország első egyeteme (Kong Tu, 1076). Kemény elvárások és kemény vizsgák, fegyelem, s csak ezek után lehetett valaki vezető hivatalnok, mandarin. Bár a párt irányít, s adott esetben a sérthetetlenségéért keményen kiáll, és megbünteti az eszme ellenségeit, netán börtönbe is csukja, akit oda valónak ítélt, mondjuk egy ellenséges újságcikk miatt vagy egy kritikus bejegyzésért a közösségi hálón, s nem sokat ad arra, hogy milyen a bírói eljárás, minek lacafacázni, a cél a szigorú büntetés. A párt irányít, de a vietnámi elitet már nem pártiskolákban képezik ki. Számtalan család akár adósság árán is elküldi a gyerekeit Kína vagy valamely nyugati ország egyetemére. De visszajönnek, csak kevesen maradnak az idegen helyen, de akik maradnak, azoknak is eleven kapcsolatuk van az anyaországgal. Sokszor nem pusztán rokoni, hanem üzleti és kereskedelmi kapcsolatokról van szó. Vegyesvállalatok vagy épp olyan cégek, amelyek Vietnámban vannak bejelentve, és ott is adóznak. A vietnámi ember, mondják mindenfelé, tudja, mi a kötelessége a családjá és a hazája iránt.

Test és lélek

A dübörgő gazdaság egyelőre nem bontja le az ideológiai rendszert, még csak meg sem kérdőjelezi. Az ideológiai bomlasztás árt az országnak, a kapita-

lista gazdaság viszont jó. Ami jó a népnek, mondta az örök példakép, az oly jókor és kitartóan a cselekvés oldalára álló Ho Si Minh, hogy ami jó a népnek, azt kell követni. S ki ne hinne a mára már szent ikonná váló Ho apónak. Ő ennek a népnek a kommunista istene, relikviái megtekinthetők az emlékhelyeken. Az amerikaiak feletti győzelmet követően, a Hanoitól pár órányi útra lévő titkos hadiszálláson őrzött testét mauzóleumban helyezték el a fővárosban, mint Leninét is, amely cselekedet mélyen ellentmond a vallási tradíciónak, és sokak szerint méltatlan Ho apóhoz. Mert a vietnámiak nem hisznek a test feltámadásában. Hisznek abban, hogy a meghalt lelke ott kószál körülöttünk, de nem képzelnek ezek köré a lelkek köré testet. A halottakat először saját rizsföldjükön temetik el. Ott fekszenek három évet, hogy a test belekerüljön az élet körforgásába, belekerüljön a rizsbe, s a rizsből vissza az emberbe. Meg különben sem szabad valakit olyan gyorsan kiebrudalni a saját életteréből. Kell a hároméves búcsú. Ezután kihantolják, és nagy mulatság közepette újratemetik. A holdújév mellett a család legnagyobb ünnepe a felmenők halálának évfordulója. Erre az alkalomra mindenki hazatér, akár messzi távolból is. A felmenőkhöz való igazodás segít abban, hogy becsületesek maradjunk, hogy rendesen csináljuk végig az életünket, panasz nélkül.

Vietpop, hogy panaszkodjunk

Az örökös hajlítgatásokra és szépelgésre épülő popzenét nehéz megszeretni. Bár kétségtelen, hogy erőteljesebb a hagyomány jelenléte benne, mint a hazai popzenében, ami azért főbb vonalaiban leutánozza az aktuális nyugati mintákat. A vietnámi tánczenében ott vannak a hagyományos vagy elektronikus feltrubózott hagyományos hangszerek. A dobok, sípok, egy vagy néhány húrú, nem túl bonyolult szerkezetek, amelyek közül az egyik képes húrnyújtással épp azokat a hajlítgatásokat megvalósítani, amit az énekes is tesz (dan bau). Olyan hosszú egy dal, hogy az embernek az az érzése, egy vietnámi sok száz éves történelembe (beleértve a Champa birodalmat és a kínai, valamint a francia hódoltságot és a független Vietnámot is), egy ilyen ezeréves történelembe csomagolt szerelmi történetet hall. Félhangokkal, hajlításokkal. Elképzelni sem lehet, hogy ez a dal, ami kiöli az emberből a szerelemnek még az írmagját is, másokban, például a helyi lakosságban hogyan tud eleven érzelmeket generálni. Az előadó egy országos ismertségű szépfiú, mögötte szép lányok táncolnak el egy érzelmes jelenetet. A zene kisebb show-műsorba van csomagolva. Kis szünet, na, végre, gondolod, de máris rákezd a folytatás. Nem tudom, hogy minden ismeretlen zenei világ ennyire egyforma és ennyire idegtépő-e. Nem tudom, hogy egy külföldinek egymás után meghallgatni öt magyar népdalt citerakísérettel az épp olyan egylényegű zenei massa-e, amitől úgy érzi, felsérül az idegrendszere, mert dalról dalra haladva nem hall semmi változást.

Nézem a tévét, végre stúdióba kapcsolnak. Fú, ezt kibírtuk vagy átéltük vagy túléltük. Hallgatom a riporternő dallamos beszédjét, a nyelv sajátja ez a dallamosság, hogy azonos írásképű szavak jelentése a kiejtés szerint különbözik el. Nem értek belőle semmit, csak hallgatom, hiszek a nyelvek akusztikai

épületében, s ez a hit Vietnámban kivált indokolt. Már majdnem elfelejttem a korábbi zenés-táncos jelenetet, amikor a riporternő dalra fakad a stúdióban. Ez lehetséges, kérdeztem magamtól. Olyannyira lehetséges volt, hogy a dal nem halt el, amikor a riporternőt már színpadon látjuk, az előbbi végtelen videoklipből megismert szépfiúval, s folytatódik a stúdióban elkezdett ének, immáron duettben.

Autóval hegyen át

Huéból Hoi Anba megyek, a sofőrt megkérem, hogy tegyen be valami zenét, bedugja a kis sticket, amin még véletlenül sem internacionális sztárok számai vannak. Nem, ezen a hordozón a helyi zenei anyag van, úgy érzem, végtelenítve. Nem nagy a távolság, de hegyen át megyünk, itt még nincsenek készen azok az alagutak, soksávos pályák és viaduktok, amiken néhány év múlva száguldozni fognak a majdani utazók. Három óra alatt sem érünk oda, de a felvett helyi tánczene bőven kitart. Egy-egy számnál a taxis dúdol, na, ez biztos egy kedvenc. Én már nem szólok semmit, ezerszer előveszem a térképet, mikor érek már ki ebből az akusztikus fertőből, amiről azt mondja saigoni ismerősöm, senki nem hallgatja. Holott épp ellenkezőleg, mindenki hallgatja, talán még azok is, akik külhoni egyetemeken végeztek, s egészen más zenei környezetben alakult az ízlésük. De amint hazatérnek, ahogyan a helyi bak-teriumflórához, úgy térnek vissza a helyi tánczenéhez.

Te vagy az, Chung?

58

A hetvenes években tanulni voltak küldve idegen országokba a tehetséges fiatalok, hogy majd, ha véget ér a háború, legyenek, akik felépítik Vietnámot. Ők lesznek, akik megszervezik az építkezéseket, a gyáratokat működtetik, gyógyítanak és tanítanak. A többség hazajött, akik mégis kint maradtak, például Magyarországon, és magyar feleséget választottak, ma már szomorú vietnámi emberek és nem magyarrá lett vietnámiak. A gyerekeiknek már makogni sincs kedvük az apjuk nyelvén, s persze az égadta világon semmi nem fűzi őket ahhoz a világhoz, amit az apa annyira hiányol. Vagyis valami mégis, hogy messziről látszik rajtuk, hogy ázsiaiak, s ez a csapás mégiscsak összefüggésben van az apával. Holott ők nem akarnak különbözni. Hogy minél jobban elvegyülhessenek, egyre kevesebbet mutatkoznak az apával, mert az apa léte ezt a stigmát erősíti önkéntelen. Nem mennek vele boldogan az utcán, színházba, koncertre, mint gyerekkorukban, amikor a magyarok odamentek hozzájuk, hogy de aranyos család, s hogy milyen jó, hogy ez a férfi nem veszett oda a háborúban, ahol annyian odavesztek. Például ennek a férfinak az osztálytársai és a játszópajtásai.

Ment vissza a falujába nyolc év után először, a háborúnak már pár éve vége volt. Te vagy az, Chung, mondták neki azok az anyukák, akik elvesztették a gyerekeiket. Te vagy az? Én, mondta a vietnámi férfi, és rámosolygott az anyákra. És hol van az én kisfiam, hol van Dung, és Kuan, ők hol vannak, kérdezték, és úgy néztek erre a hazatérőre, akár egy gyilkosra, az ő gyerekeik elveszejtőjére.

Másodjára már csak éjjel mert menni, hogy ne lássák ezek a falusi nénik, és nem mozdult ki otthonról, és éjszaka lopózott ki a házból, mikor visszaindult.

Most ott ül egy tatabányai lakásban. Orvos, nézi a feleségét, amint együtt van a valaha közös gyerekekkel, akik most olyanok, hogy csak az anyáé. Kislányok, nem jöttök ide, gondolja, de nem mondja, mert már volt, hogy mondta, és nem jöttek oda. Sehol sincs otthona. Itt nincsen valósága, Vietnámban nincsenek emlékei, mert meghaltak, akikkel együtt emlékezhetett volna. S ha mégis valami feljön, álmában mondjuk, a repülőket hallja, meg a bombákat, és lát egy asszonyt, akire ráomlott az óvóhely, és látja a falusiakat, akik megpróbálják kimenteni a romok közül, s előkerül először az anya, már halott, a hasa alatt a kislány, ráfeküdt, hogy megóvja. A kislány még él, kiáltja az egyik mentő, a tetem megóvta, ahogyan élnek azok a valahai anyák is, akik a háborúban veszítették el a gyerekeiket. Kilencvenévesek és százévesek, mint-ha a szenvedés nem hagyná őket meghalni.

Fiatal amerikaiak

Az asztalunkhoz fiatal amerikaiak ülnek. Egy hajón vagyok a barátommal, vietnámi író. Ha Long, a leszálló sárkány öblében vagyunk, sok ezer sziklasziget a tengeren, kiemelt turisztikai célpont, hajók tömege takarja a vizet, mindenki látni akarja, az is, aki csak néhány napra érkezett. Vietnám, mondja az útítársam, nem tehet róla, hogy ez van nekünk. Hogy ez itt van, csak véletlen. Aztán elhallgat, nincs kedve beszélni, utálja az üvöltöző hangoskodókat, kivált ezeket az amerikai fiatalokat az asztalunknál. A vietnámi embertől idegen ez a tolakodó harsányság, csak egymás között hangoskodnak, másokkal együtt nem. Hatalmasakat hahotáznak, nem értem, miről beszélnek, holott torkuk szakadtából üvöltöznek. Vagy talán nem is mondanak rendes szavakat és mondatokat. Ezek csak afféle beszédszerű kurjongatások, amit csak akkor ért az ember, ha benne él abban a közegben, ahonnet ezek a középhrétegi amerikaiak jöttek, és ismeri ennek az életnek a tárgyi és személyi feltételeit. Ne üvölts, gondoltam magamban, a nagyapád még itt bombázott Vietnám fölött, vagy épp fegyvereket gyártott a hadseregnek busás haszonnal, vagy ügyvéd volt, és épp ezt a fegyvergyártót védte, mert fegyvereket adott el titokban ellenséges afrikai törzseknek vagy közel-keleti országoknak. Ne üvölts! Engedd meg magadnak, hogy különb legyél!

59

Varjú

A sziklaszigetek között torlódnak a hajók. Az egyik hajón én is ott vagyok. Lesz strand, kilátó, kajakozás a sziklák között, gyöngytenyésztő hely. Mindennek megvan a maga ideje. Egyedül evezek a szirtek között, mindenki megörökíti a pillanatot. Én is. Mindenki ugyanazt csinálja. Vajon át tudjuk élni az ittlét valóságát, kérdem magamtól, ahelyett, hogy csodálnám a tájat. Egyáltalán képesek vagyunk-e még átélésre, vagy csak lapozgatjuk a világot, mint egy képeskönyvet, és valójában nem vagyunk ott sehol, holott ott vagyunk mindenütt. A jelenlétünkkel pusztítjuk el a világot, s vele együtt a belső világunkat. Ott lenni, látni és rögzíteni, hogy ott vagyunk, ez a jelszó. Azok közé a szerencsések közé kerülni, akik ott vannak és látnak. Varjú száll a hajóra, szép hajó, régies. Károg. Az amerikai dagadt fickó, aki folyamatosan sört vedel (Ha Long Beer), most megszólal, valamit mond.

What, kérdezek vissza. Everybody's dying, mondja újra. Nem ezt a mondatot néztem volna ki belőle. De hát közel van, látszik rajta. Bakancslistás. De ki nincs közel és kinek nincs közel. A halált nem érti senki, de ideig-óráig mégis elfelejti mindenki.

Az ország nyaka

Vietnám olyan, mint egy organikus homokóra, ha el tudunk képzelni egy organikus homokórát. Dél felé és észak felé kitágul, középen meg mintha fojtogatnák, alig van szélessége. Ott kell támadni, tudták ezt a betolakodók. Danangot kell szarrá bombázni és a szűk nyakon áthaladó járatokat. Ha a kommunista Északnak nincs kapcsolata az amerikaiak és a dél-vietnámi haderők felügyelete alatt álló Délel, megszűnik a hadianyag- és élelmiszer-utánpótlás szállítása, s az ország két kicsi elkülönülő erőre esik szét, főleg, ha a Laoszon és Kambodzsán átvágó titkos utat, a Ho Si Minh ösvényt is fel tudják számolni. Így gondolták az amerikaiak, a franciák, s így gondolták a kínaiak is, vagyis hát ők még mindig így gondolják. De egyik betolakodó sem tudta, hogy mire képes Vietnám. Az amerikaiak felégették az egész országot, de nem találták meg a titkos föld alatti járatokat, ahonnan a Vietkong támadni tudta, akár hátba is tudta támadni az ellenséget, és tulajdonképpen szenvedések árán, de felügyelete alatt tartotta a déli terület egy részét is (Cu Chi). Kegyetlenség persze mindkét oldalon volt. Voltak déli és északi tömeggyilkosok és hadifoglyokat kínzó örök. Ki gondolná a békében felnőtt emberek körében, hogy ilyen olcsóvá tud lenni, szinte ingyen van a halál. Emlékszem az arcukra, ezeknek az utazást szervező fiúknak és lányoknak az arcára gyerekkoromból. Hevertünk a tévé előtt, már a kamerát, amivel a híradó kezdődött, is ágyúnak láttuk, mindjárt eltűnik, és jönnek a vietnámi képek. Bombák elől menekültek, már akinek sikerült, és lövészárkokban rohantak, és holtan feküdtek szerte széjjel a földeket betérítve, tizen- és huszoneves lányok és fiúk. Néztük a híradásokat, s megrendült az a kisgyerek, aki én voltam, láttam az amerikai tüntetőket, akik felléptek ez ellen a háború ellen, hogy mentek buszokkal New Yorkból Washingtonba, hogy megmondják annak a ganéj arcnak, aki a Fehér Házban pöffeszkedik, hogy elég. A buszok megálltak, most a lányok pisilnek, mondta a szervező, most a fiúk. S közben a pisilés zajára rámondták a mantrát, All we are saying is give peace a chance. Legalábbis azt hittem, ezt éneklik, holott más szöveg hangzott el például 67-ben, amikor még Johnson volt az elnök. Hey, hey LBJ, how many kids did you kill today? Aztán később még egyértelműbben skandált a tömeg: Ho, Ho, Ho Chi Minh, the Viet Cong is gonna win. És én is harcolni akartam volna a békéért, ott lenni ezek között a szabad és bátor amerikaiak között, hogy megállítsuk az öldöklést, de nem lehettem ott, mert gyerek voltam, mert messzifaluban éltem, mert nálunk olyan világ volt, hogy csak vezényszóra lehetett tüntetni.

Láttam ezeket a vietnámi fiúkat és lányokat, már gyerekkoromban, akkor harcosok voltak, hősök és halottak. Most ők szolgálnak fel a vendéglőkben, most ők koordinálják ennek a fegyvertelen hadseregnek, a turisták hadának a mozgását. Hajóról hajóra, pontosan igazgatják ezt a világot, és mindenki

visszatér Saigonba a Mekong deltájából vagy Hanoiba Sapából vagy a Ha Long öbölből. Amikor nincs ideje a kegyetlenkedésnek, s legfeljebb anyni a sérelmed, hogy átvernek egy vendéglőben, vagy ellopnak tőled valamit, olyan nehéz elgondolni, hogy az a másik viselkedés is tud sajátja lenni az embernek. Hogy ezeknek a hangos, de békés vendégeknek és ezeknek a lelkiismeretes vendéglátóknak az ősei nem pusztán harcoltak egymással, hanem ha módjukban állt, parancs híján is megkínózták az ellenséget, akár halálra, és az a Jane vagy Margaret hiába várta azt a hazájáért Vietnámba küldött amerikai fiút, mert ötszázezren nem jöttek meg. És ennek a hatszorosa pusztult el a vietnámi lakosságból, katonák, honvédők, nők, gyerekek.

Fiatal párok

Az öregek szeretik nézni a fiatalokat, magukat látják bennük, vagy az elveszett életüket, vagy csak a szépségükben gyönyörködnek. Nézed a fiatal párokat, most mindent akarnak egymástól. Közös életet, közös gyerekeket, közös kasszát. Vajon meddig marad ez az akarat, és mi fogja szétzülleszteni? Amikor ott állnak egymással szemben, és azt mondja az egyik, hogy emlékszel, milyen jó volt Vietnámban, hogy felidézzek egy közös emléket, utal egy estére Saigonban, a Dong Khoi utca környékén, ahol hát mekkora élet volt. Mire a másik, mondjuk, a férfi, bár nem látod őket magad előtt a jövőben, hiszen az az idő még nincsen, csak elképzeled. Azt mondja a férfi, hogy nem, neki már akkor is rossz volt, csak nem tudta megfogalmazni, meg rossz is lett volna ilyet mondani, amikor látta, hogy a nő nem így gondolja. Már akkor is, kérdezte a nő, még nem sírt, csak belül folytak a könnyei, rá a belső szervekre. Igen, mondta a férfi, nem, nem mer a nőre nézni, úgy, tulajdonképpen a fal felé mondja, hogy most egy másik emberrel boldog, és hogy soha többet nem akar elmenni Vietnámba, mert neki itthon is olyan, hogy jó. Akkor még nem sejti, ha majd a másik nővel is felnevelik a közös gyerekeket, akkor ez a másik nő is kieróltat egy vietnámi utat, sőt, egy kis Laoszt és Kambodzsát is, Ho Si Minh trail, így mondja viccesen, mert angolul beszélnek, hogy minél gazdagabb legyen ez az út. De ez a visszajönni nem akaró férfi már nem oda érkezik, ahol valaha volt, addigra annyira átalakul minden, semmire nem ismer rá, különben magára sem, és az egész kurva drága is. Milyen sokban van ez a nő, gondolja, ráadásul nem is éri meg, hiszen épp e miatt a nő miatt alakult olyan szarul az élete, hogy elvált, és egy-két mézes évet leszámítva, a másik ember akarata szerint sodródik egyik napról a másikra, most éppen Vietnámban. Áll Hanoiban az utcán, ahol olcsó, fűrészlapból készült késeket árulnak. Milyen jó lesz ez otthon, nemcsak jól néz ki, de éles is. A nő mondja, hogy ez már nem fér be a bőröndbe. Mindig az nem fér be, gondolja a férfi, amit én akarok venni, s amikor otthon ezt elmondja a pszichológusának, a pszichológus kis hallgatás után csak annyit mond, lehet, hogy jobb így.

Vietnám íze

Bóklászni föl-le egy idegen világban és gyötrődni, mert gyötrődés nélkül mi is volna az ember. Gyötrődni elveszett szerelem, vesztett feleség és az örömmre való fogékonyság hiánya miatt. Gyötrődni, mert nem láthatod azokat, akiket

nézni szeretnél, gyötrődni azért, hogy jobb legyél. De hiába a szándék, nem leszel jobb, csak olyan, amilyen voltál, összetört vándora az utaknak. Hallod a víz hangját, érzed, hogy a szemhéjadat átégeti a nap. Óceán, az van. Bár belemenni alig lehet, mert a hullámok vagy a parthoz vernek, vagy elsodornak örökre. Vietnám íze, épp vacsorázol. Ha meghalod a megfogalmazást, rögvest elönt az irtózat, ahogyan a minőségi idő vagy a töltekezés vagy a különböző egészséges életmódajánlatok hallatán. Vietnám íze a nyugati vándorok számára nem a vietnámi konyhát jelenti, hanem a relatíve olcsó, jó minőségű ételek ízét, tele tengeri kacatokkal, amelyeket persze az ember éppúgy ehetne akár Norvégiában is, csak hogy mennyiért, hát annyiért, amennyiért egy ebéd az embernek nem tud jólesni. Vietnám íze az olcsóság íze. Annak a boldogságnak az íze, hogy evés közben rengeteg pénzt takarítunk meg. Soha nem rajongtál úgy általában egy ország konyhájáért. Szeretsz egyszerűen étkezni és finomat enni. Az ízekből való túlzott elragadtatás mindig idegenkedést váltott ki belőled. Vajon mit pótol az efféle rajongás, gondolod, pedig nincs jogod ezt gondolni, mert nem vagy benne a másik ember érzékelésében. A saját világot vetíted rá arra a szájra, amely száj most oly boldogan fogyasztja a vacsoráját. De te tovább gondolkodsz, hogy mit pótolhat például ezeknek a francia embereknek ez a vacsora. A vietnámi konyha íze a szerelem elvesztésének íze, a már nem létező szerelem íze? Az élvettség, a habzsolás, amit kiolvasni vélsz ezeknek a vacsorázó turistáknak a viselkedéséből, számodra az élet valódi erőinek leállítását jelenti. Ha nem csókolózunk, hangzik az utazási iroda ajánlata, ha nem dugunk, és nem szülünk, élvezzük az olcsó, ám jóízű ételeket Vietnámban. Etetőhely mindenütt van, ahol nincs, rögvest nyit valaki egyet a saját lakásában, az alsó szinten. Nevetnek az étkező emberek, te nem nevensz, pedig szereted, amit eszel, s arra gondolsz, hogy hot potot nem ehetsz, mert ahhoz legalább két ember kell, s te egyedül vagy, rettenetesen egyedül.

Átlátni, belátni

A vietnámiak lakása olyan, mintha az utcán élnének. Egy szoba nyílik házszélességben az utcára, a ház mindig keskeny, mondjuk ez a nappali. Ott él a család. Nyitott ajtóknál, néha pizsamában. Ott van a motorbicikli, a kanapé és a tévé. Nem rejtőzködnek, átláthatók. Aki rejtőzködik, az gyanús. Szeretnek sokan lenni és hangoskodni vidáman, ha már épp sokan vannak, amúgy csendesek és visszafogottak. Olyannyira, hogy még a kutyáik is eltanulták ezt a hallgatagságot, egyszer hallottam két hónap alatt kutyaugatást. Egy szállodában az angol nő nem tudott volna két hétig meglenni a kutyuskája nélkül. A kutya láthatóan nem akart Vietnámba utazni, mert bosszúból végigvonyította az utat. Belesek, nem bánják. Egy bácsi pizsamában csoszog át a szomszédba, megisznak egy teát közösen, még lefekvés előtt. Az individualitás, ami az európai kultúrát jellemzi, teljesen idegen tőlük. Mélyen átélik a közösséget, a szélesebb értelemben vett nagycsaládot. Számon tartják a rokonokat, s nem kérdés számukra, hogy mit kell tenni, ha valaki rászorul. Egy saigoni nő mesélte, hogy a testvére gyereke hogy járt, hogy alig hatéves, és rák, s akkor nem hezitált senki a családban, hogy mit kell tenni, utalták

a pénzt, hogy meglegyen minden szükséges műtét, s aztán a kisleány mégsem. Hallgatunk. Eszembe jutnak azok a barátaim, akik gyereket temettek. Csak annyit tudtunk tenni, amit ember tud tenni, mondja az az ismerős, a sorsot nem győzhetjük le, nyelt egyet, a fájdalom megnyomta a torkát.

A közösségi szellemmel a háta mögött irgalmatlanul erős tud lenni az egyes ember, és erős tud lenni a család és nem utolsósorban a legtágabb közösség, az ország. Ebben állnak különbül a már csak szerződéses és ellenőrzések átláthatatlan rendszere által szabályozott Európánál. Ők közösségben gondolkodnak, írott törvények nélkül is tudják, mi a kötelességük. Becsülik a mesterségeket, a munkát és a termelést, nem érték számukra a pénzből pénzgyártás. Csak munkára tud épülni értékes társadalom. Ezt ők még tudják, s hogy több munka legyen elvégezve, a közel százmilliós lakosság évente egymillióval bővül. Vietnám tíz év alatt legyárt egy Magyarországot. Helyesebben, látva a hazai népesedési adatokat, kilenc év is elég lesz.

Közösség, magány

Sokan vannak, mégsem kell félni tőlük, ahogyan a lakásukba belátsz, úgy minden helyzetben mindenki megmutatja önmagát. A jó név, a megbecsülés minden gazdagságnál többet ér. Óvakodnak a bemocskolódástól, mert kicsi az esély, hogy tisztára lehet mosdatni egy besározódott embert. Ha valaki elveszti a becsületét, egy életen át kell viselje a család, a barátok s a tágabb közösség megvetését. Azt mondja a vietnámi közmondás: a tigris halála után a bőrét hagyja hátra, az ember a becsületét. Három útja van a becsület megtartásának, a hősi tett, a szellemi cselekedet és az erkölcsi tartás. Ez utóbbival mindenki élhet. A tudás és a tartás egymást kiegészítő és elengedhetetlenül szükséges része a személyiségnek. A tanulást, a tanultságot, a tudást, minden anyagiagnál többre becsüli a vietnámi ember. Persze nem feledhető, hogy ez az az út, amelyen járva jobb életviszonyok közé kerülhet az ember.

A becsület Európában kiment a divatból. Senkit nem zavar, ha egy politikus, egy közéleti ember, épp az ellenkezőjét teszi, mint amit mond, vagy épp a korábbi cselekedeteivel kerül ellentmondásba, vagy netán bűncselekmény, mondjuk lopás gyanújába keveredik. Az én tolvajom nem tolvaj, az én hazugom nem hazug, mondják az egyazon politikai érték- vagy inkább érdekközösségbe tartozók. A demokrácia lehetővé teszi, hogy az elvbarátaimat felmentsem, s mivel azokat felmentem, nincs módom az ellenségeim bűncselekményeit feltárni. Kéz kezét most. Bűnös kéz bűnös kezét.

Talán azért vágyja az európai ember a közösségtől való elkülönülést, hogy ne kelljen elszámolnia senki előtt a cselekedeteivel. Nincsen apám, se anyám, se istenem, se hazám. Istent már régen kiebrudalta az életéből, most már csak a közösség figyelmétől kell megszabadulni. S meg is szabadul. Teli pofával hirdeti az individuum győzelmét a közösség felett. S míg leszámol mindenféle elszámolási kötelezettséggel, tele van önsajnálattal, hogy mennyire elmagányosodott a mindenségben, s nem győzi szórni a pénzét magányfelszámoló eseményekre és élményekre, amikor fel sem tűnik neki, hogy a szomszédja elköltözött, és egy másik ember lakik ott, vagy már négy napja halott.

Sorsszerűség

A vietnámiak hisznek a sorsszerűségben. Jó- és rossz sors lehet az ember sorsa. A házasság, a család arra szövetkezik, hogy minden sorsot a jó irányba erősítsen, de nem hisznek abban, hogy a sorssal a saját akarat szembe tud menni. Ilyen a feleségem, hát ilyen, ezzel kell megbékélni, s nem cserélgetjük, mint az alsóruhát. Az európai ember saját kezébe akarja venni sorsának alakulását. Abban hisz, hogy a saját döntéseivel felül tudja írni a sors irányát. A saját akarat erejében hisz, amely akarat minden nehéz helyzetben gyengének bizonyul. Így hullanak bukott akarral a sorstalanságba, amely sorstalanságban mégiscsak a sors az úr.

Legenda

A férfi bemegy a tengerparton a vendéglőbe. Fresh sea food and local food and vietnamese food. Nem éhes, de utolsó este itt, gondolta, eszik valami kicsit. Az étlapot nézi. Egyedül van. Vietnámi vendéglő szezonon kívül. A család ott él, abban a házban és abban a helyiségben, ahol az asztalok vannak. Tologatják ki és be a motorokat. Mondjuk, sült tészta tenger gyümölcseivel, mégiscsak a tenger mellett van, gondolta, amikor megakadt a szeme egy helyi specialitáson. Szintén tészta. Nem tudott dönteni. Szólt a vendéglősnek, aki amúgy a családban az anya szerepét töltötte be. Melyiket, kérdezte angolul, válasszak. Ezt rámutatott az étlapon a képre, vagy ezt és rámutatott a másik képre. Másodszorra mutatta a helyi specialitást. Jessz, jessz, mondta a vendéglős a másodikra. Hát akkor legyen a helyi specialitás tészta. Az étlapról nem derült ki, hogy mi az, és mért épp ennek a környéknek a jellegzetes étele. A vendéglős sűrög-forog, most a férfi, aki az apa szerepét töltötte be a családban, is beszáll a munkálatokba. Hamarosan a külföldi vendég elé kerül egy tányér étel, tészta zöldségekkel meg tengeri ezzel-azzal. Milyen szerencse, gondolta, hogy a helyi specialitás is ilyen tengeri dolog, így kettőt ütök egy csapásra, megvan a helyi és a tengeri is. Alig félig ette meg az adagot, amikor a vendéglős elé tett egy másik tányér tésztát. Úristen, még egy tészta, gondolta, s hirtelen rájött, hogy a jessz-jessz arra vonatkozott, hogy mindkettőt ki tudja hozni, ha ez a vendég épp ehhez az összeállításhoz ragaszkodik. A férfi nem volt éhes, de mint messziről jött ember nem akarta megbántani a helyieket, befalta mindkét adagot. Falta, hogy látszódjon rajta, örül ennek az ételnek. Aztán fizetett és elment.

A vendéglősnő utána kacagva mesélte a családnak, aztán kicsit később a szomszéd vendéglősnek, hogy az európaiak milyen furcsák. Tésztát esznek tészta után. Így aztán lassan legenda lett a tésztát evő ember története, megelőzve ezzel a szokványos történeteket, a pálcikával ügyetlenkedő turistákat vagy azokét, akik azt hiszik, úgy kell enni a rákot, mint a rántott húst, az egyik oldalán beleharapni, aztán elropogtatni az egészet. Ezek már unalmasak voltak, mindenki ismert és látott ilyen turistákat, de a tésztát tészta után evő ember története, hát az bizony egészen különleges, egyedi eset.

A férfi, mikor a legenda épp csak szárnyra kapott, az ágyban feküdt, nyomta a hasát a tészta, és arra gondolt, miért kellett reggelire a helyi szokásokat követve vietnámi tésztalevest rendelnie (pho).